

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ: ВИКЛИКИ І ПЕРСПЕКТИВИ

Вінницький національний технічний університет

Анотація

Досліджено ключові аспекти розвитку цифрової економіки. Визначено тренди цифровізації різних сфер суспільного життя. Представлено авторське тлумачення категорії «цифрова економіка».

Ключові слова: інформаційні технології; цифровізація; цифрова економіка; цифрова нерівність

Abstract

Key aspects of digital economy development are explored. The trends of digitization of different spheres are determined. The author's interpretation of the category "digital economy" is presented.

Keywords: information technologies; digitization; digital economy; digital inequality

Вступ

Сьогодні ми є свідками і прямими учасниками революційних змін чи експерименту, які відбуваються під впливом діджиталізації в бізнесі, освіті, охороні здоров'я, державному управлінні, комунікаціях між людьми. Цифровізація об'єктивно задає нову парадигму для суспільного і особистісного розвитку на наступні десятиліття.

Результати дослідження

Разом з тим, попри усю свою грандіозність, цей феномен наразі не має достатнього наукового обґрунтування і ставить більше питань, ніж є відповідей на них.

Зокрема, тлумачення цифрової економіки як економіки великих даних більшою мірою орієнтоване на математичні і економетричні моделі, а не на відображення реального стану речей у цій суспільній сфері. Адже інформаційні технології, в т.ч. цифрові, є всього лиш технічним інструментом реалізації конкретних завдань. Такими завданнями в умовах ринкової економіки і капіталістичного способу виробництва є підвищення прибутку і розширення ринків збуту. Інформаційно-комунікаційні інструменти дозволяють економити ресурси і час. Люди теж постають «ресурсом», який потрібно не просто економити, а краще було б уникати його використання де це можливо.

Цифрова трансформація економіки як і подібні технологічні революції, які вже пережило людство в минулому, тягне за собою комплекс змін. Хтось виграє через ці зміни, а хтось програє. Зокрема, новий етап промислової революції супроводжується не зниженням, а навпаки суттєвим зростанням нерівності: між окремими верствами населення, компаніями, регіонами, країнами, частинами світу.

Цифрова нерівність як така спочатку означала нерівність в доступі до цифрових технологій, тобто до послуг зв'язку, підключення до Інтернету тощо. Однак тепер цей термін охоплює ширше коло факторів, які визначають реальний розподіл соціально-економічних благ в цифровому суспільстві. Зокрема, ООН тлумачить цифрову нерівність як асиметрію в доступі до знань й інформації, а також технологій роботи в цифровому середовищі. Саме асиметрія в доступі до знань і технологій поглиблює цифрову нерівність сьогодні. Тут навіть виникає парадокс, який полягає у тому, що при підключенні до глобальної мережі розрив між тими, хто має технології й інформацію, і тими, хто їх не має, але підключений до цієї мережі, навпаки посилюється, а не знижується. Іншими словами, краще вже взагалі бути без мережі Інтернет, ніж бути підключеним до неї, але не мати відповідних компетенцій і ресурсів для роботи в ній. Без відповідних знань й інформації користувачі сервісів мережі є не суб'єктами нового соціально-економічного устрою, а об'єктами для маніпуляцій з боку представників більш розвинених в плані цифрових технологій національних економік. Так, відповідно до дослідження, проведеного Світовим банком, вигодонабувачами від цифровізації глобальної економіки є

обмежене коло осіб, так звані акціонери нового світу. Вони намагаються монополізувати вигоду від технологій нового покоління, і така політика зрештою ще більше сприяє поглибленню цифрової нерівності. Зокрема, прослідковується чіткий причинно-наслідковий зв'язок між зростанням прибутків і посиленням економічної влади цифрових монополій і скороченням доходів споживачів, малих і середніх компаній.

За оцінками журналу The Economist світова економіка сьогодні переживає найвищу ступінь концентрації капіталів з часів Великої депресії. Результатом надмірної концентрації стає скорочення кількості стартапів, що виходять на ринки нової економіки, але при цьому доходи домінуючих суб'єктів зростають.

Домінування таких технологічних гігантів як Google, Facebook, Amazon за визначенням The Economist є вкрай шкідливим для споживачів і конкуренції і в результаті може призвести до того, що цифрова економіка перестане бути ринковою, а керуватиметься групою компаній-монополістів з безпрецедентною ринковою владою.

Механізми отримання доходів в такій економіці базуються в тому числі і на контролі за поведінкою споживача і включенні споживача в процес створення доданої вартості без адекватної компенсації витраченої ним праці. Тобто, в цифрову епоху ми спостерігаємо трансформацію відносин між працею і капіталом, які раніше опосередковувались діючими інститутами ринкової економіки, зокрема інститутами конкурентного права. Але ці інститути сформувались ще в доцифрову епоху, а тому не можуть адекватно збалансовувати інтереси різних учасників економічних відносин, надаючи капіталу більше можливостей для вилучення доданої вартості з людської праці, ніж це було б оптимальним для стійкого розвитку суспільства.

Цифрові гіганти не тільки продають товари і послуги, а впливають на формування потреб споживачів, роблять за них вибір або позбавляють людей права на вибір, пропонуючи їм зручні, ефективні, але безальтернативні сервіси. Це відбувається на основі тотального збору персональних даних, в тому числі біометричних. Інформація про кожну людину стає загальнодоступною. Причому реальна людина не надто цікавить користувачів цієї інформації. На передній план виходить її двійник – «цифровий аватар», який мінімізує вплив людського фактора на суспільне управління і економічне життя.

Відомий американський економіст К. Маскус ще в 2012 р. відмітив, що в глобальній економіці знань матимуть майбутнє тільки ті, хто зможе перетворити знання і наукові відкриття на товар. Зокрема, масова роботизація призведе до витіснення робітничих професій, багато професій просто зникне. Боти будуть відповідати за автоматизацію бізнес-процесів, навчання, надання послуг. Вже зараз нейромережі можуть створювати картини в стилі вже відомих робіт Рубенса, Да Вінчі, Дега; чи писати музику, наслідуючи Бетховена, Моцарта, Вагнера; читати вірші голосами відомих поетів. Але чи зможуть нейромережі написати оригінальні авторські полотна чи музичні твори, замінивши людину-творця, генератора нових ідей? Це питання залишається відкритим.

Ще одним викликом для сучасної цивілізації в рамках цифрового суспільства є концепція трансгуманізму, яка має на меті подолання біологічних обмежень людини. Так, імплантовані в людський організм пристрої через мережу Інтернет, зможуть передавати інформацію відповідно до емоційного стану такого носія. Екзоскелет і протезування у поєднанні з мозком зроблять людину витривалішою, повернуть мобільність літнім людям і людям з обмеженими фізичними можливостями. Сенсори, вбудовані в лінзи, дозволять бачити вночі і поринати у віртуальні і доповнені реальності. Ноотропні препарати розширять пізнавальні здібності людини і назавжди змінять освітній процес.

Але ми повинні розуміти, що доступ до таких технологій матимуть не всі люди, а тільки ті, хто зможе за них заплатити. За таких умов ще більше актуалізується загроза цифрової нерівності, яка посилить соціальне розшарування у суспільстві на бідних і багатих. Але при цьому існуватимуть ще й безсмертні люди-напівбоги і прості смертні, які фінансово не зможуть або через свої ідейні переконання не захочуть удосконалювати тіла і прагнути до фізичного безсмертя. Як за таких умов буде досягатися суспільний консенсус, важко собі навіть уявити.

Висновки

Тож як бачимо, цифрова економіка — це не просто набір технологій, а насамперед якісно нові суспільні відносини, які виникають в результаті використання електронних технологій у різних сферах

людської діяльності. Окрім очевидних переваг тотальна цифровізація тягне за собою безліч поки що не усвідомлених ризиків, які можуть призвести до цивілізаційної катастрофи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Bukh R., Heeks R. Defining, Conceptualising and Measuring the Digital Economy. Global Development Institute working papers [Електронний ресурс]. — 2017. — No. 68. — Режим доступу: <https://diodeweb.files.wordpress.com/2017/08/diwkppr68-diode.pdf> (дата звернення: 05.02.2020).
2. Martin-Shields C.P., Bodanac N. Peacekeeping's Digital Economy: The Role of Communication Technologies in Post-Conflict Economic Growth. International Peacekeeping [Електронний ресурс]. — 2017 — 26 p. — Режим доступу: <https://doi.org/10.1080/13533312.2017.1408413> (дата звернення: 05.02.2020).
3. Goldstein H. Editorial: The Digital Economy Act and Statistical Research. Journal of the Royal Statistical Society. Series A: Statistics in Society — 2017. — vol. 180, iss. 4. — PP. 945—946.
- 4.